

sensus, ut verba, nisi quid obstet, accipiantur secundum quod res, de qua agitur, postulat: idem etenim verbum aliam vim et significationem obtinet, dum de philosophicis rebus, aliam, dum de poeticis, aliam, dum de rhetoricis agitur. Altera regulæ pars ex eo constat, quod ineptum sit contortis ac peregrinis interpretationibus uti in rebus perspicuis et obvium ac naturalem sensum offerentibus. Quod quidem peccatum peccarunt maxime critici illi litterariæ restorationis (del Renacimiento), qui in Platone, Homero, Virgilio, Ovidio cum cæteris hujusmodi antiquis scriptoribus, tot, immo plura abscondita et magna mysteria quam verba detegebant.

6.^a

Si in scriptore occurrant sententiæ invicem discrepantes, in concordiam revocari debent, si commode possunt; quod si conciliari nequeant, quænam ejus menti sit magis consentanea ex probabilitatis legibus eruere oportet.

Ex hac regula inferes: 1.º quod, si auctor scienter sententiam mutavit, posterior sit præferenda; 2.º si vera non discrepantia omnino, sed dubia et obscura sint, ex conjectura ita sunt illustranda et accipienda, ut sensum ineptum aut absurdum minime reddant; 3.º quod, si ne hac quidem ratione res apte possit dilucidari, antecedentia et subsequencia loca conferre oportet, immo ea omnia, in quibus de re eadem auctor agit; sæpe enim ex libri generali contextu mens scriptoris eruitur, et quæ in uno loco subobscura, in alio explicatius habentur.

CAPUT QUARTUM

DE METHODO

Philosophi recentiores, iique præsertim, qui e cartesiana schola egressi sunt, longiores tractatus de methodo texuerunt. Nos tamen breviori oratione utemur, tum ne ab instituto

proposito deflectamur, tum etiam quia methodologiam non tanti ut cartesiani facimus, quamvis aliunde methodi utilitatem libenter agnoscamus. Itaque, brevitati simul ac perspicuitati consulentes, tribus articulis rem absolvemus: in quorum primo de methodo universim ejusdemque applicatione ad originem scientiæ; in altero de methodo cartesiana; in tertio tandem de quibusdam methodi speciebus et applicationibus speciatim disseremus.

ARTICULUS PRIMUS

De methodo universali et initiali scientiæ humanæ.

Scientifica methodus, de qua hic solum agimus, definiri potest: *modus seu ratio ordinate procedendi in scientiis*; unde complexum diversarum operationum mentis congruumque inter ipsas ordinem involvit. Quapropter de methodo agere sibi vendicat Logica, quæ ex munere ac fine proprio mentis operationes dirigit et ordinat ad veritatem.

Ast ordo humanæ mentis erga veritatem spectari potest, vel ex parte initii aut originis, vel ex parte evolutionis aut augmenti. Methodus *initialis* respicit rem seu veritatem illam, quæ habetur tamquam conditio et origo totius humanæ scientiæ; methodus vero *evolutiva* seu procedendi, respicit modum seu ordinem, quo mens, postquam fundamentalem illa et initialem veritatem jam possidet, procedere debet ad scientiam perficiendam et complendam, alias veritates cum initiali connexas gradatim addiscendo, sive proprio Marte, sive aliorum verbis et scriptis.

Jam philosophorum sententiæ circa methodum initialem ad quatuor capita revocari possunt: *scepticismum*, nempe, *psychologismum*, *ontologismum* ac *dogmatismum*. Ex quibus,

a) *Scepticismus* statuit, nihil certi apud hominem esse aut sciri posse. Ex quo liquet, quod in horum systemate nulla est methodus aut via ad veritatem scientificam, ita ut revera scepticismus, non methodum initialem, sed potius negatio-

nem methodi cuiusvis includat. Scepticismi autem absurditas jam supra ostensa est.

b) *Psychologismus* contendit, humanam scientiam ex subjecti cogitantis phænomenis et operationibus eruendam esse, tamquam ex primo ac unico ejus fonte: unde et *subjectivismus* non incongrue appellatur.

At triplex Psychologismi genus distingui potest, quorum primus est psychologismus *transcendentalis*, qui etiam *absolutus* ac potius *pantheisticus* appellari posset; illorum, nempe, systema, qui docet, $\tau\theta$ ego esse originem ac principium humanæ totius scientiæ, non solum quatenus subjectiva est ac cognitionem implicat, sed etiam quatenus *objectiva* sive realitatem objectivam implicans; ita ut objecta ipsa, non cognoscantur tantum per $\tau\theta$ ego, sed ex ipso realiter educantur: unde et *Egoismus* quandoque systema hocce Fichte nuncupatur. Sunt et alii, qui primum ac unicum humanæ scientiæ principium reponunt in sensibilitate, ita ut sensilium objectorum limites hominis scientia numquam prætergrediatur; qui proinde alterum genus constituunt psychologismi, qui *sensismus* vel psychologismus *sensilis* appellari congrue potest. Tertio tandem loco venit psychologismus *traditionalista*, qui statuit et adserit, humanam scientiam initium ducere ac certitudinem mutuare ex auctoritate et consensu humani generis, cui cæca fide adsentimur. Hocce traditionalistarum commentum jam supra explosimus; psychologismum vero sensilem, tum etiam transcendentalem in Ideologia mox confutabimus.

c) *Ontologismus* humanæ scientiæ originem ac principium repetit ex naturali quadam et immediata intuitione ipsius Dei, ita ut in primo Ente mens nostra cætera omnia, quæ novit, tamquam in prima et universali omnium causa veluti intueatur. Quod sane ontologorum systema, mox in Ideologia fusius confutandum, vel ex eo solum falsitatis evincitur, quod conscientiæ testimonio prorsus repugnet. Tantum enim abest, ut hæc intuitionem Dei in nobis testetur, ut potius perspicue ac quotidie nos edoceat, ad Dei notitiam

intellectum nostrum assurgere, non quidem ex simplici aut immediata intuitionem, sed ex ratiocinio ac consideratione phænomenorum et effectuum naturalium.

d) *Dogmatismus* tandem docet, primam originem humanæ scientiæ repetendam esse ex primis quibusdam veritatibus, quæ hominis intellectui virtualiter innatæ existunt, eo ipso, quod noster intellectus *participatio quædam est luminis increati ac similitudo increatæ Veritatis in nobis resultantis*, ut aptissime ait D. Thomas. Hujusmodi porro veritates sunt ipsæ, quæ prima principia scientiarum dicuntur; quippe, ipsa intima conscientia teste, statim ac mens operari incipit ac utcumque excitatur, veritates eas in seipsa contuetur, easdemque sponte illico applicat ad alia cognoscenda.

Atque hæc dogmaticorum sententia quoad initialem methodum vera proculdubio existit, ac reliquis est anteponenda. Nam primo, hæc sententia cum natura ipsa scientiæ humanæ apprime congruit, quæ circa universalialia et necessaria, non circa singularialia et contingentialia versatur. Si ergo principium rei hujus naturæ respondere debet, scientiæ principium et primam originem reponere oportet in primis illis veritatibus, quæ universalialitatem simul ac necessitatem præ se ferunt.

Secundo: hujus sententiæ veritas ex eo evincitur, quod humana scientia eatenus in nobis exurgit ac evoluitur, quatenus media ratiocinatione ex primis principiis veritates alias in eisdem virtualiter contentas, aut cum eis nexum habentes, eruimus; aut etiam quatenus ipsa applicamus et conferimus cum factis singularibus, sive internis, sive externis. Si quidem, quamvis humana scientia observatione et experientia singularium phænomenorum partim nitatur, ita ut præfata phænomena sint quodammodo ejus partialialia elementa; at simul certum est, eam in ratione propria scientiæ acquiri et constitui per ratiocinium: quodvis autem ratiocinium eatenus certum, evidens ac proinde *scientificum* dici potest, quatenus resolvitur in aliquam ex primis illis veritatibus per se et immediate evidentibus, vel, ut scite habet D. Thomas, *ex hoc, quod conclusio secundum actum rationis in principia per*

se visa resolvitur¹. Unde et aptissime idem S. Doctor hujusmodi prima principia appellat *quædam seminaria scientiarum*².

Ex qua doctrina, quamvis summatim exposita, tria corollaria inferre licet:

1.^m *Ergo merito supra cum D. Thoma docuimus, ultimum veritatis criterium ac primum certitudinis principium in evidentia objective sive ontologice accepta reponendum esse.* Huic enim evidentiam innituntur, vel potius cum ipsa identificantur prima principia, quippe eis perfecte congruit quod sint veritates per se notæ quoad se et quoad nos; in quo sita est ratio evidentiam ontologice acceptæ.

2.^m *Ergo etiam in theoria D. Thomæ aliquo sensu dici potest, quod principium scientiæ humanæ sit intuitio Dei.* Nimirum, apud D. Thomam, prima veritas, quam intellectus noster percipit, idque cognitione quasi spontanea et intuitiva, sunt prima principia menti a Deo ipso impressa in ipso lumine intellectuali, quod est *quædam impressio Veritatis primæ*, ut ipsemet ait. Ergo primus actus intellectualis hominis circa veritatem est intuitio Dei, non quidem immediata et directa, ut volunt ontologici, sed mediata et veluti indirecta in primis principiis, quatenus exprimunt rationes æternas seu ideas divinas ipsarumque necessarias relationes. Hinc, apud eundem D. Thomam, hominis ratio seu intellectus, cujus præfata principia sunt quædam fundamentalis ac spontanea manifestatio, est participatio quædam intellectus divini, in quo continentur rationes æternæ: et actus, quo noster intellectus ipsorum veritatem percipit, dicitur *visio*. «Ipsam enim lumen, inquit ille³, quod est in nobis, nihil est aliud quam quædam participata similitudo luminis increati, in quo continentur rationes æternæ». Et ideo, subdit

¹ *Sent.*, lib. 2.º, d. 23, art. 2.º

² *QQ. Disp. de Verit.*, q. 11.^a, art. 3.º

³ 1.^a p., q. 84, art. 1.º

alibi¹: «prædicta cognitio intellectus (scilicet, qua cognoscit prima principia) vocatur visio».

3.^m *Ergo scientia humana duplici elemento constat et integratur.* Nimirum, in primis continet prima principia, quæ ejusdem elementa rationalia sive idealia constituunt; deinde continet facta singularia, quæ per sensus vel per conscientiam habentur, quæque realem rerum existentiam directe respiciunt: et hæc constituunt ejus elementa empirica. Atque ex collatione legitima et applicatione horum elementorum exurgit et conflatur hominis scientia. Utrumque vero elementum evidentiam ontologica nititur; facta quippe quædam sensus ac phænomena conscientiam non minori evidentiam et perspicuitate objectiva, quam ipsa prima principia, donantur. Unde qui cum Cartesio adstruunt, existentiam mundi externi, non per sensus evidentiam, sed ex solo ratiocinio constare, scientiam humanam nutare faciunt fundamenta, ac scepticismo latam viam aperiunt².

SCHOLIUM

Teod. Jouffroy, placitum illud fundamentale philosophiæ scotiæ de instinctu intellectuali evolvens et ad methodum

¹ *Sent.*, lib. 3.º, d. 23, q. 2.ª, art. 2.º

² Quam rem jam observaret ipsemet Royer-Collard. En ejus verba ex gallico ad hispanum idioma translata: «Los filósofos que siguieron á Descartes se apartan de él en algunos puntos y le refutan en otros... pero todos convienen con él en este punto, á saber: que la sola verdad de hecho, que descansa sobre su propia evidencia, es el *cogito*; de manera que todas las demás existencias, y, por consiguiente, el mundo material, no pueden ser más que verdades de ratiocinio. Descartes es, pues, el que ha sentado el principio de que el mundo debe ser probado. Por consiguiente, él es el que abrió el abismo del excepticismo, y, entre sus discípulos, aquellos que han discurrido con más rigor y exactitud son los que han descendido más profundamente en este abismo». *Fragments.*, apud Reid, t. III, pág. 378.